

KILPAILUOIKEUDELLINEN VAHINGONKORVAUS EUROOPAN UNIONIN TUOMIOISTUIMEN OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ

1 Johdanto

Euroopan unionin tuomioistuin (”EUT”) on jo 20 vuoden ajan antanut jäsenvaltioiden tuomioistuinten pyynnöstä ennakkoratkaisuja kilpailuoikeudellisiin vahingonkorvauksiin liittyvistä EU-oikeuden tulkintakysymyksistä. EUT:n antamat ennakkoratkaisut ovat merkittäväällä tavalla vaikuttaneet kilpailuoikeudellisia vahingonkorvauksia koskevaan oikeuskehitykseen Euroopan unionissa.

EUT:n kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausasioissa antamat ennakkoratkaisut ovat olleet melko harvinaisia, ja niitä yleensä analysoidaan perinpohjaisesti oikeuskirjallisuudessa. Tämän artikkelin tavoitteena ei ole minkään yksittäisen ennakkoratkaisun yksityiskohtainen analyysi, jollaisia kirjallisuudessa on jo runsaasti, vaan EUT:n kilpailuoikeudellisia vahingonkorvauksia koskevan oikeuskäytännön tarkastelu kokonaisuutena. Kuten muutkin ennakkoratkaisuja antavat tuomioistuimet, EUT kehittää oikeuskäytäntöään muodostamalla

tuomioistaan ratkaisulinjoja, joilla se laajentaa ja täsmentää tiettyä aihepiiriä koskevaa oikeuskäytäntöä. Tavoitteena on systematisoida EUT:n antamia ennakkoratkaisuja ja selvittää, onko niissä havaittavissa kehityskulkuja ajan myötä.

EUT on antanut tähän mennessä 13 ennakkoratkaisua kilpailuoikeudellisia vahingonkorvauksia koskevissa asioissa.¹ Lisäksi ainakin kolme ennakkoratkaisupyynnöä on vireillä.² Ennakkoratkaisut ovat siis olleet melko harvinaisia, mutta niiden tiheys on viime vuosina selvästi kasvanut hitaan alun jälkeen:

- 2001–2005: 1 ratkaisu,
- 2006–2010: 1 ratkaisu,
- 2011–2015: 5 ratkaisua,
- 2016–2020: 6 ratkaisua, 3 asiaa vireillä.

Syynä tähän ennakkoratkaisujen määrän kehitykseen on luultavasti ollut, että kilpailuoikeudellisten vahingonkorvaustapausten määrä jäsenvaltioissa on noudattanut samankaltaista kehityskulkua, jossa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä

¹ Asia C-453/99, *Courage*, ECLI:EU:C:2001:465; yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, ECLI:EU:C:2006:461; asia C-360/09, *Pfleiderer*, ECLI:EU:C:2011:389; asia C-199/11, *Otis I*, ECLI:EU:C:2012:684; asia C-536/11, *Donau Chemie*, ECLI:EU:C:2013:366; asia C-557/12, *Kone*, ECLI:EU:C:2014:1317; asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, ECLI:EU:C:2015:335; asia C-27/17, *flyLAL*, ECLI:EU:C:2018:533; asia C-595/17, *Apple Sales International*, ECLI:EU:C:2018:854; asia C-637/17, *Cogeco*, ECLI:EU:C:2019:263; asia C-724/17, *Skanska*, ECLI:EU:C:2019:204; asia C-435/18, *Otis II*, ECLI:EU:C:2019:1069 ja asia C-451/18, *Tibor-Trans*, ECLI:EU:C:2019:635.

² Asia C-716/19, *Repsol*; asia C-882/19, *Sumal* ja asia C-30/20, *Volvo*.

tapaukset olivat harvinaisia, mutta yleistyivät erittäin nopeasti toisella vuosikymmenellä.³ Lisäksi ennakkoratkaisupyyntöjen määrää lienee vähentänyt, ettei EU ollut ennen vuoden 2016 lopussa voimaan tullutta kilpailuoikeudellista vahingonkorvausdirektiiviä⁴ antanut yksityiskohtaisia sääntöjä kilpailurikkomuksiin perustuvan vahingonkorvaus-oikeuden käyttämisestä. Yksityiskohtaisten sääntöjen puuttuessa tällaisten kanteiden osapuolet ja niitä käsittelevät kansalliset tuomioistuimet eivät välttämättä ole aina mieltäneet, että asialla voi olla EU-oikeudellinen liityntä, josta voi esittää ennakkoratkaisupyynnön EUT:lle.

Ennakkoratkaisut ovat olleet aihepiiriltään jossain määrin hajanaisia, kuten voi olettaa järjestelmässä, jossa ennakkoratkaisujen aiheet riippuvat täysin siitä, mitä kysymyksiä jäsenvaltioiden tuomioistuimet esittävät EUT:lle. Ratkaisut ovat koskeneet esimerkiksi kansainvälisiä oikeuspaikkasääntöjä, velan vanhentumista, kilpailurikkomuksen ja vahingonkorvauksen välistä syy-yhteyttä, kantajan oikeutta tutustua kilpailurikkomusasian asiakirjoihin ja vastuun kohdentumista. Eräs läpi aihepiirien toistuva teema on ollut, onko jokin kansallisen oikeuden sääntö tai tulkinta yhteensopiva EU-oikeuden kanssa vai onko se ääritapauksessa syrjäytettävä EU-oikeuden toteuttamiseksi.

Osa EUT:n ratkaisukäytännöstä on menettänyt merkitystään sen jälkeen, kun vahingonkorvausdirektiivi ja sen kansallisesti implementoivat lait, Suomessa laki kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista (1077/2016), tulivat voimaan. Direktiiviin on joiltakin osin kodifioitu EUT:n aiempaa oikeuskäytäntöä tai säädetty kysymyksistä, jotka EUT on ratkaisuisaan jättänyt jäsenvaltioiden oikeuden varaan. Tältäkin osin EUT:n ratkaisukäytäntö

voi kuitenkin olla analogisesti hyödyllistä muiden EU-oikeuden alojen yksityisoikeudellisen täytäntönnäkönnön kannalta.

2 Oikeus vahingonkorvaukseen

EUT vahvisti *Courage*-ratkaisussaan⁵ ensimmäisen kerran, että unionin kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi vahinkoa kärsinyt taho saattoi vaatia korvausta kansallisessa tuomioistuimessa. Asia ei ollut ilmeinen, koska EU:n kilpailuoikeus ei tuolloin sisältänyt sääntöjä vahinkojen korvaamisesta, vaan ainoastaan nykyisiä SEUT 101 ja 102 artikloja vastaavat kielto-säännökset. EUT joutuikin johtamaan oikeuden vahingonkorvaukseen sellaisista tekijöistä kuin EU-oikeuden luonteesta, kilpailuoikeuden keskeisestä merkityksestä sisämarkkinoiden toiminnalle ja tehokkuusperiaatteesta.⁶ Koska EU:n kilpailuoikeus ei sisältänyt sääntöjä vahingonkorvaus-oikeuden käyttämisestä, EUT katsoi, että oli jäsenvaltioiden velvollisuus antaa yksityiskohtaiset säännöt tämän oikeuden käyttämisestä. Nämä säännöt eivät kuitenkaan saaneet olla epäedullisempia kuin vastaavien jäsenvaltion oikeuteen perustuvien oikeuksien käyttöä koskevat säännöt (vastaavuusperiaate) eivätkä ne saaneet tehdä EU-oikeuden takaamien oikeuksien käyttämisestä käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa (tehokkuusperiaate).⁷ Koska EU ei antanut tällaisia sääntöjä moneen vuoteen, tästä toteamuksesta tuli yksi EUT:n vakiovastauksista sille esitettyihin kysymyksiin.

Jutun asetelma oli siinä mielessä epätavallinen, että korvausta vaatinut osapuoli oli itse ollut osallisena kilpailua rajoittavassa sopimuksessa, josta se katsoi kärsineensä vahinkoa. Englannin kansallinen oikeus kuitenkin esti laittomaan toimin-

³ Ks. esim. *Laborde, Jean-François*: Cartel damages actions in Europe: How courts have assessed cartel overcharges (2019 ed.), *Concurrences* 4-2019, k. 15. Laborde tosin käsittelee vain kartellitapauksia, mutta tulosten voi olettaa olevan ainakin suuntaa antavia.

⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/104/EU, annettu 26 päivänä marraskuuta 2014, tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin vahingonkorvauskanteisiin.

⁵ Asia C-453/99, *Courage*.

⁶ Asia C-453/99, *Courage*, k. 19–27.

⁷ Asia C-453/99, *Courage*, k. 29.

taan syyllistynyttä tahoja hyötymästä laittomasta toiminnastaan.⁸ Vastakkain joutuivat siis EUT:n toteama oikeus vahingonkorvaukseen EU:n kilpailuoikeuden rikkomisen aiheuttamasta vahingosta ja kansallisen oikeuden kielto hyötyä omasta rikkomuksestaan. EUT ratkaisi ristiriidan katsomalla, että kansallisessa oikeudessa ei voitu kategorisesti sulkea pois EU-oikeuteen perustuvaa oikeutta vahingonkorvaukseen.⁹ Se olisi tietenkin tehnyt kyseisen oikeuden käyttämisestä myös mahdotonta ja siten tehokkuusperiaatteen vastaista.

Courage oli ensimmäinen monista ratkaisuista, joissa EUT totesi, että kilpailuoikeudellisen vahingonkorvauksen tehokasta toteutumista estävä kansallisen oikeuden sääntö tai tulkinta oli unionin oikeuden vastainen ja siten jätettävä soveltamatta. Tästä toteamuksesta tuli toinen EUT:n vakiovastauksista sille esitettyihin kysymyksiin. Jäsenvaltioiden tehtävä oli antaa yksityiskohtaiset säännöt, mutta EUT saattoi todeta jonkin säännön olevan unionin oikeuden vastainen. Syynä on käytännössä aina ollut, että kansallisen säännön soveltaminen olisi johtanut tehokkuusperiaatteen vastaiseen tilanteeseen. Tässä mielessä oikeus kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvaukseen määrittyi pitkään sen kautta, millaiset korvaussäännöt *eivät* ole sallittuja.

Courage-ratkaisussa ilmeni myös kolmas EUT:n vakiovastaus, jonka mukaan unionin oikeus ei ole esteenä kansallisen oikeuden tietynlaiselle säännölle tai tulkinnalle. Kyseisessä tapauksessa EUT nimittäin katsoi, että vaikka jäsenvaltion oikeudessa ei voitu sulkea oikeutta korvaukseen kategorisesti pois, niin unionin oikeus ei ollut esteenä sille, että korvaus voitiin evätä vahingonkärsijältä, jolla oli merkittävä vastuu kilpailun vääristämisestä.¹⁰

Oikeudesta vahingonkorvaukseen ei enää *Courage*-ratkaisun jälkeen ole ollut epäselvyyttä. EUT onkin palannut asiaan vain muutaman kerran. *Manfredi*-ratkaisussaan EUT täsmensi oikeutta korvaukseen toteamalla, että tämä oikeus on ”jokaisella” vahinkoa kärsineellä, joka voi osoittaa rikkomuksen ja kärsimänsä vahingon välisen syy-yhteyden.¹¹ Korvausoikeuden kehittymisen kannalta on mielenkiintoista, että varhaisissa ratkaisuisaan EUT käsittelee melko runsaasti EU:n kilpailuoikeuden vastaisten kartellisopimusten mitättömyyttä.¹² EUT tuntuukin aluksi perustelleen oikeutta vahingonkorvaukseen myös kartellisopimusten mitättömyydellä, mutta on lakannut sittemmin viittaamasta mitättömyyteen. Syynä voi olla yksinkertaisesti se, että varhaisissa ratkaisuisaan EUT on viitannut mitättömyyttä koskevaan ratkaisukäytäntönsä etsiessään tukea ratkaisuilleen. Kun vahingonkorvausta koskeva oikeuskäytäntö muutaman ratkaisun jälkeen on muodostunut vakiintuneeksi, EUT on alkanut viitata vahingonkorvausta koskeviin ratkaisuihinsa eikä mitättömyyttä koskeviin ratkaisuihin ole enää ollut tarpeen viitata. Mitättömyyden merkitys ratkaisuisissa jääkin epäselväksi ja irralliseksi.¹³

EUT käsitteli oikeutta korvaukseen vielä erityisnäkökulmasta *Otis I* -ratkaisussaan.¹⁴ Siinä Euroopan komissio vaati korvausta vahingosta, jonka EU:n eri toimielimet katsoivat kärsineensä ostettuaan tuotteita hissikartelliin kuuluneilta yrityksiltä. Vastaja puolustautuivat muun muassa väittämällä, että komissiolla ei ollut toimivaltaa korvauksen vaatimiseen muiden EU:n toimielinten puolesta ja ettei komissio voinut toimia kantajana asiassa, jossa se itse oli ensin tehnyt vastaajia koskevan rikkomuspäätöksen, joka sitoi kansallis-

⁸ Asia C-453/99, *Courage*, k. 11.

⁹ Asia C-453/99, *Courage*, k. 26–28.

¹⁰ Asia C-453/99, *Courage*, k. 30–35.

¹¹ Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 57–61, 63.

¹² Asia C-453/99, *Courage*, k. 21–22; yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 56–59, 63; asia C-199/11, *Otis I*, k. 40.

¹³ Suomessa Helsingin hovioikeus on todennut, että korvaus kilpailurikkomuksen aiheuttamasta vahingosta voi perustua myös oikeustoimilain (228/1929) mukaiseen pätemättömyyteen. Helsingin hovioikeus, tuomio 1449, 20.10.2016, dnro S 14/1364, *Esseen kaupunki v. Lemminkäinen ym.*, s. 77–78.

¹⁴ Asia C-199/11, *Otis I*.

ta tuomioistuinta korvausasiassa. EUT katsoi, että ”jokaiselle” kuuluva oikeus vahingonkorvaukseen kuului myös Euroopan unionille, jota kansallisissa tuomioistuimissa edustaa komissio.¹⁵ Se, että komissio käyttää sille laissa myönnettyä julkista valtaa kilpailuviranomaisena, ei ole esteenä sille, että komissio voi myös vaatia vahingonkorvausta yksityisoikeudellisen riidan osapuolena, kunhan nämä roolit pidetään erillään tavalla, joka turvaa vastaajille oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin.¹⁶ Vastaava johtopäätös soveltuu myös jäsenvaltioihin.

Jokaisen oikeus vahingonkorvaukseen EU:n kilpailuoikeuden rikkomisella aiheutetusta vahingosta on sittemmin kirjattu myös vahingonkorvausdirektiiviin ja lakiin kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista.

3 Vastuu vahingonkorvauksesta

Vastinparina oikeudelle korvaukseen on vastuu korvauksesta. Yleensä vastuutahon määrittäminen ei ole ongelmallista, vaan vastuussa on vahingon aiheuttanut henkilö, kilpailuoikeudessa tyypillisesti oikeushenkilö. Kilpailurikkomusten viranomaistutkinta ja siihen liittyvät muutoksenhaut sekä niitä seuraava vahingonkorvausoikeudenkäynti kestävät vuosia. Rikkomukseen syyllistynyt yhtiö voi sinä aikana olla yritysjärjestelyjen kohteena. Tällöin voi nousta esille kysymys siitä, kuinka vastuu tulisi kohdentaa.

Kilpailuoikeuden julkisoikeudellisessa täytäntöönpanossa EUT on jo kauan sitten todennut, että vastuu kohdennetaan SEUT 101 ja 102 artikloissa mainittuun ”yritykseen”, jonka merkitystä EUT on tulkinnut oikeuskäytännössään. Yrityksellä tarkoitetaan niitä aineellisia ja aineettomia resursseja, joiden avulla harjoitetaan sitä liiketoimintaa, jonka puitteissa rikkomus on toteutettu, riippumatta siitä oikeudellisesta muodosta, jolla toiminta on järjes-

tetty. Vastuu ei siis viime kädessä kohdistu oikeushenkilöön, vaan sen omaisuuteen. Tästä seuraa, että vastuu saattaa liiketoimintakaupassa tietyin edellytyksin siirtyä omaisuuden hankkineelle uudelle oikeushenkilölle niin sanotun taloudellisen jatkuvuuden johdosta.¹⁷ Lisäksi vastuun on katsottu voivan ulottua rikkomukseen osallistuneen yhtiön emoyhtiöön niin sanotun emoyhtiövastuun perusteella, jos emoyhtiö on voinut käyttää tytäryhtiössään määräysvaltaa, koska niiden katsotaan silloin muodostavan yhden yrityksen.¹⁸

Missään ei kuitenkaan ollut vahvistettu, tuliko vastuu kohdentaa ”yritykseen” seuraamusmaksujen lisäksi myös kilpailuoikeuden yksityisoikeudellisessa täytäntöönpanossa eli käytännössä vahingonkorvauskanteissa. Toinen vaihtoehto olisi ollut vastuun kohdentaminen kansallisen oikeuden sääntöjen mukaan, joissa vastuu pääsääntöisesti kohdennetaan tiettyyn oikeushenkilöön. EUT ratkaisi kysymyksen *Skanska*-tapauksessa antamassaan ennakkoratkaisussa.¹⁹ Siinä eräät kartellin ulkopuoliset yhtiöt olivat ostaneet eräiden kartelliin osallistuneiden yhtiöiden koko osakekannan, siirtäneet niiden varallisuuserät itselleen, purkaneet ne ja jatkaneet niiden liiketoimintaa. EUT katsoi, että vastuun kohdentamisen tulee tapahtua EU-oikeuden perusteella eikä kansallisen oikeuden perusteella, ja että vastuu vahingonkorvauksista tulee kohdentaa samalla tavalla kuin vastuu kilpailurikkomuksesta määrättävistä seuraamusmaksuista.²⁰ Siten vastuu kohdennettiin kartellin ulkopuolisille yhtiöille ns. taloudellisen jatkuvuuden periaatteen perusteella.

Ratkaisu on harvinainen poikkeus EUT:n tois-tamasta mantrasta, jonka mukaan jäsenvaltioiden tulee antaa vahingonkorvausoikeuden käyttämistä koskevat yksityiskohtaiset säännöt, kuitenkin vastaavuusperiaatetta ja tehokkuusperiaatetta noudattaen. Synnä oli, että jo EU:n perustamissopimuksissa on todettu vastuun kilpailuoikeuden rikkomuk-

¹⁵ Asia C-199/11, *Otis I*, k. 30–36, 43–44.

¹⁶ Asia C-199/11, *Otis I*, k. 43–67.

¹⁷ Asia C-280/06, *ETI*, k. 38–43.

¹⁸ Asia C-97/08 P, *Akzo Nobel*, k. 54–60.

¹⁹ Asia C-724/17, *Skanska*.

²⁰ Asia C-724/17, *Skanska*, k. 28–32.

sista kuuluvan ”yrityksille” ja EUT:lla oli seuraamusmaksujen kontekstissa laajamittaista oikeuskäytäntöä yrityksen käsitteen tulkinnasta. Siten EU oli jo antanut kyseistä asiaa koskevia sääntöjä. Lisäksi EUT viittasi vahingonkorvausdirektiivin säännöksiin, jotka tosin eivät tulleet asiassa sovellettaviksi.²¹ Asiaan lienee vaikuttanut sekin, että kyseessä on varsin tuore ennakkoratkaisu. Uudemmissa ennakkoratkaisuissaan EUT nimittäin näyttää tekevän linjauksia jossain määrin rohkeammin kuin varhaisissa ratkaisuissa.

Koska kyseessä on tuore ratkaisu, siitä ei ole vielä ehtinyt muodostua varsinaista ratkaisulinjaa, joskin jo *Skanska* itsessään on hyvin merkittävä ratkaisu. Se muodostaa rajatun poikkeuksen yhteen kansallisen velvoiteoikeuden perustavanlaatuisista tekijöistä eli velvoitteen subjektin määrittämiseen. Kantajat tulevat varmasti testaamaan *Skanska*-ratkaisun rajoja. EUT:ssa onkin jo vireillä ennakkoratkaisupyyntö, jossa kansallinen tuomioistuin haluaa tietää, voiko tytäryhtiö olla vastuussa emoyhtiön rikkomuksesta.²² Tilanne on siis päinvastainen kuin EUT:n aiemmin toteamassa ns. emoyhtiövastuussa.

4 Syy-yhteys korvauksen edellytyksenä

Vaikka EUT totesi EU:n kilpailuoikeuden rikkomiseen perustuvan vahingonkorvausoikeuden olemassaolon *Courage*-ratkaisussaan, EUT ei juurikaan täsmentänyt oikeuden sisältöä, koska sitä koskevien sääntöjen antaminen oli jäsenvaltioiden velvollisuus. *Manfredi*-ratkaisussa EUT totesi sen ilmeisen seikan, että korvaus edellyttää rikkomuksen ja vahingon välistä syy-yhteyttä.²³ Koska EU ei edelleenkään ole antanut syy-yhteyttä koskevia säännöksiä, on jäsenvaltioiden tehtävä määrittää syy-yh-

teyttä koskevat säännöt, kunhan ne noudattavat vastaavuusperiaatetta ja tehokkuusperiaatetta.²⁴

Syy-yhteys on vahingonkorvauksen olennainen edellytys ja siten korvaukseen oikeutettujen piiriä tosiasiallisesti merkittävällä tavalla määrittävä seikka. Tämä korostuu kilpailurikkomusten kaltaisissa tilanteissa, joihin yleensä liittyy monimutkaisia taloudellisia syy-seuraussuhteita ja jossa tiettyyn lopputulokseen voi siksi vaikuttaa monia eri seikkoja, kilpailurikkomus yhtenä niiden joukossa.²⁵

EUT on kuitenkin täsmentänyt korvauksen edellyttämän syy-yhteyden sisältöä kahdessa ratkaisussaan. *Kone*-ratkaisussa kantajat vaativat kartelliin osallistuneilta yhtiöiltä korvausta paitsi niiden veloittamasta ylihinnasta myös kartellin ulkopuolisten yhtiöiden hinnankorotuksista, jotka ne olivat toteuttaneet kartellin aiheuttaman yleisen hintatason nousun varjolla (ns. sateenvarjohinnoittelu).²⁶ Itävallan oikeuden mukaan vahingonkärsijät eivät olisi pystyneet vaatimaan kartelleyhtiöiltä korvausta kartellin ulkopuolisten yhtiöiden hinnoittelusta, koska niiden hinnoittelupäätökset olivat itsenäisiä päätöksiä, jotka eivät olleet syy-yhteydessä kilpailurikkomukseen.²⁷ EUT katsoi tällaisen syy-yhteyttä koskevan tulkinnan olevan unionin oikeuden vastainen.²⁸ EUT perusteli päätöstään sillä, että kilpailuoikeuden täysi tehokkuus voisi vaarantua, jos kansallisen oikeuden perusteella voitaisiin kategorisesti sulkea pois oikeus vahingonkorvaukseen syy-yhteyttä rajoittavalla tulkinnalla.²⁹ Kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi jäi arvioida, olivatko kartellin ulkopuoliset yritykset todella nostaneet hintoja kartellin varjolla vai eivät.³⁰ Syy-yhteyden voi siten sanoa ulottuvan hyvinkin pitkälle kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausasioissa, kunhan kantaja voi esittää asiasta riittävän näytön. Ratkaisu

²¹ Asia C-724/17, *Skanska*, k. 34–35.

²² Asia C-882/19, *Sumal*.

²³ Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 56–61, 63.

²⁴ Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 64.

²⁵ Esim. Helsingin hovioikeuden tuomio nro 533, 31.3.2016, dnro S 14/2868, *Atoy v. Arwidson ym.*, s. 40–44.

²⁶ Asia C-557/12, *Kone*, k. 27–28.

²⁷ Asia C-557/12, *Kone*, k. 13–15, 31.

²⁸ Asia C-557/12, *Kone*, k. 29–33.

²⁹ Asia C-557/12, *Kone*, k. 32–33.

³⁰ Asia C-557/12, *Kone*, k. 34.

oli jälleen yksi esimerkki siitä, miten vähän merkitystä EUT antaa kansallisen oikeuden keskeisillekään säännöille ja tulkinnoille, jos ne näyttävät muodostavan esteen EU-oikeuden toteutumiselle.

EUT arvioi syy-yhteyden sisältöä uudelleen varsin tuoreessa *Otis II* -ratkaisussaan.³¹ Siinä kantajana oli julkishallinnon elin, joka ei ollut ostanut hissikartellin tuotteita, vaan myönsi edullisia tukilainoja asuntorakentamisen edistämiseen. Lainat myönnettiin osuutena kaikista rakennuskustannuksista. Kantaja katsoi joutuneensa hissikartellin takia myöntämään suurempia lainoja, koska hissien rakentamisen hintaa oli keinotekoisesti korotettu. Kantaja katsoi, että ilman kartellia se olisi voinut myöntää pienempiä lainoja ja sijoittaa säästyneen rahan tuottavammin.³²

Itävallan oikeuden mukaan tällainen vahinko ei ollut korvauskelpoista, koska syy-yhteys oli liian etäinen.³³ EUT totesi jälleen kerran kilpailuoikeuden tehokkaan täytäntönnäpönnän edellyttävän, että vahingonkärsijällä tulee olla oikeus korvaukseen kaikista vahingoista, joilla on syy-yhteys kilpailurikkomukseen.³⁴ Siksi jäsenvaltion oikeudessa ei voitu kategorisesti sulkea pois oikeutta tietäntyyppiin vahinkoihin, vaan kansallisen tuomioistuimen tuli tutkia, oliko tällaista vahinkoa aiheutunut ja oliko sen osoitettu olevan syy-yhteydessä rikkomukseen.³⁵ Ratkaisu osoittaa selvästi, että jäsenvaltiot eivät voi ennalta sulkea pois edes erittäin välillisten vahinkojen korvaamista, vaan jäsenvaltion tuomioistuimen tulee tutkia, onko korvattavaa vahinkoa todella aiheutunut.

Vahingonkorvausdirektiivin säätäminen ei ole varsinaisesti muuttanut tilannetta, vaan riittävän syy-yhteyden todistaminen tulee jatkossakin muo-

toutumaan tapauskohtaisesti kansallisten tuomioistuimen ja EUT:n antamalla ratkaisulla. Koska EUT ei tutki ennakkoratkaisupyyntöjen tosiseikkoja, näyttää todennäköiseltä, ettei EUT jatkossakaan tule antamaan syy-yhteydestä ratkaisuja, joissa määritettäisiin, millainen syy-yhteys on riittävä. Todennäköisesti EUT tulee jatkossakin keskittymään siihen, millaiset syy-yhteyttä koskevat kansalliset säännöt ja tulkinnat eivät ole yhteensopivia EU-oikeuden kanssa. Siten kansallisille tuomioistuimille jää jatkossakin merkittävä rooli syy-yhteyttä koskevan oikeuskäytännön kehittämisessä.

5 Vanhentumisaika

Vanhentumisaika on yksi aihepiireistä, joissa EUT:n ratkaisukäytännössä on nähtävissä selvä muutos ajan myötä. EUT käsitteli vanhentumisaikaa ensimmäisen kerran *Manfredi*-tuomioissa vuonna 2006.³⁶ Tuolloin EUT totesi vakiovastauksena, ettei EU ole antanut saatavan vanhentumista koskevia säännöksiä, joten jäsenvaltioiden on annettava asiaa koskevat säännöt, tehokkuus- ja vastaavuusperiaatetta noudattaen.³⁷ EUT poikkesi tästä kaavamaisesta vastauksestaan hieman toteamalla, että kansallisen oikeuden säännös, jonka mukaan vanhentumisaika alkaa kulua kilpailurikkomuksen alkamisajankohdasta lukien, voi tehdä korvausoikeuden käyttämisestä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa, erityisesti jos vanhentumisaika on lyhyt eikä sitä voi katkaista.³⁸ EUT oli huolissaan erityisesti tilanteista, joissa vanhentumisaika olisi tällaisen säännön johdosta voinut kulua umpeen jo ennen rikkomuksen päättymistä, mikä tekisi kanteen nostamisesta mahdotonta.³⁹ EUT ei siis suoraan todennut kan-

³¹ Asia C-435/18, *Otis II*.

³² Asia C-435/18, *Otis II*, k. 9.

³³ Asia C-435/18, *Otis II*, k. 14–16.

³⁴ Asia C-435/18, *Otis II*, k. 30.

³⁵ Asia C-435/18, *Otis II*, k. 31–33.

³⁶ Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 77–82.

³⁷ Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 77.

³⁸ Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 78.

³⁹ Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 79. Mahdottomuus liittyi ilmeisesti siihen, että kyseessä oli salainen rikkomus, ja vanhentumisaika voisi kulua umpeen jo ennen kuin rikkomus tulisi ilmi.

sallisen vanhentumissäännöksen olevan unionin oikeuden vastainen, vaan jätti kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi arvioida, tekisikö kansallisen vanhentumissäännöksen soveltaminen vahingonkorvausoikeuden käyttämisestä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa.

Manfredi näyttää asettavan varsin korkean kynnyksen sille, että kansallinen vanhentumissäännöstö voisi olla EU-oikeuden vastainen. Esimerkiksi Suomen tuomioistuimet eivät ole katsoet ratkaisun antavan aihetta poiketa Suomen vanhentumissäännöistä.⁴⁰

EUT:lla oli seuraavan kerran tilaisuus lausua vanhentumisajasta *Cogeco*-tuomiosta vuonna 2019.⁴¹ Ennakkoratkaisun esittänyt portugalilainen tuomioistuin halusi tietää, onko sellainen vanhentumissäännöstö unionin oikeuden mukainen, jossa vanhentumisaika on kolme vuotta ja alkaa kulua siitä päivästä, jona vahingon kärsinyt on tullut tietoiseksi oikeudestaan korvaukseen, vaikkei rikkomiseen syyllistynyt ole tiedossa, ja jossa ei säädetä mahdollisuudesta vanhentumisajan keskeyttämiseen tai katkaisemiseen kansallisessa kilpailuviranomaisessa vireillä olevan asian käsittelyn ajaksi. Esimerkki tällaisesta olisi kanneaika, joka alkaa kulua melko varhaisessa vaiheessa, kun rikkomuksesta on epäilyjä.

EUT viittasi ensin kilpailuoikeudellisia vahingonkorvauksia koskevaan ratkaisukäytäntönsä ja esitti vakiolausekkeen, että jäsenvaltioiden tulee antaa asiaa koskevat säännöt, kunhan tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteita noudatetaan.⁴² *Manfredi*-ratkaisusta poiketen EUT kuitenkin arvioi Portugalin vanhentumissäännösten asianmukaisuutta.

EUT painotti, että ”kilpailuoikeudellisten asioiden erityispiirteet” edellyttävät ”monitahoista tosiseikkojen ja taloudellisten seikkojen analysointia.”⁴³ Tämän vuoksi kansallinen vanhentumissäännöstö on ”mukautettava kilpailuoikeuden erityispiirteisiin ja tavoitteisiin”, jottei kilpailuoikeuden tehokkuus vaarantuisi.⁴⁴ Arviointinsa tuloksena EUT päätyi siihen, että Portugalin vanhentumissäännöstö oli EU-oikeuden vastainen.⁴⁵ Tällä kertaa EUT oli huolissaan erityisesti tilanteista, joissa vanhentumisaika voisi kulua umpeen jo ennen rikkomuksen lainvoimaista toteamista seuraamusmaksuprosessissa.⁴⁶ Tämä on hyvin erilainen lähtökohta kuin *Manfredi*-ratkaisussa.⁴⁷ EUT perusti kummatkin ratkaisut tehokkuusperiaatteeseen. Käsitys riittävästä tehokkuudesta vaikuttaa kuitenkin muuttuneen ratkaisujen välillä kuluneen 13 vuoden aikana, ja EUT kantaa *Cogeco*-ratkaisussa huolta kantajan mahdollisuudesta saada lopullinen rikkomuspäätös ennen velan vanhentumista.

Näyttää siltä, että EUT on etabloituaan kilpailuoikeudellisen vahingonkorvauksen ja annettuaan sitä koskevaa oikeuskäytäntöä laajentanut jäsenvaltioiden oikeudelle asetettavia vaatimuksia. Tätä vaikutelmaa korostaa, että EUT ei *Cogeco*-ratkaisussa kertaakaan viitannut *Manfredi*-ratkaisuunsa. Asiaan on voinut vaikuttaa myös se, että ratkaisujen välillä oli tullut voimaan vahingonkorvausdirektiivi, jossa on annettu yksityiskohtaiset säännöt vanhentumisaikaa koskevista vähimmäisedellytyksistä⁴⁸, vaikka direktiivi ei ajallisesti soveltunutkaan *Cogeco*-ratkaisuun.⁴⁹ *Manfredi*- ja *Cogeco*-ratkaisujen merkitystä vähentää siten se, että ne koskivat vahingonkorvausdirektiiviä edeltäviä kanteita. Tulevaisuu-

⁴⁰ KKO 2016:11, k. 18.

⁴¹ Asia C-637/17, *Cogeco*, k. 37–55.

⁴² Asia C-637/17, *Cogeco*, k. 38–44.

⁴³ Asia C-637/17, *Cogeco*, k. 46.

⁴⁴ Asia C-637/17, *Cogeco*, k. 47.

⁴⁵ Asia C-637/17, *Cogeco*, k. 55.

⁴⁶ Asia C-637/17, *Cogeco*, k. 51–52.

⁴⁷ Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04, *Manfredi*, k. 79.

⁴⁸ Direktiivi 2014/104/EU, 10 artikla.

⁴⁹ Asia C-637/17, *Cogeco*, k. 24–34.

nessa kysymys ratkaistaisiin ensi sijassa direktiivin kansallisesti implementoivan lain perusteella.

6 Rikkomuspäätöksen vaikutus

Euroopassa pääosa kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauskanteista nostetaan tai ainakin käsitellään vasta sen jälkeen, kun seuraamusmaksuprosessissa on saatu lainvoimainen tuomio. Siten on tärkeää, millainen merkitys seuraamusmaksuasian tuomiolla on vahingonkorvausasiassa. Rikkomuspäätös voi olla vahingonkorvausasiassa joko sitova (oikeusvoimavaikutus) tai se voidaan ottaa huomioon kumottavissa olevana näyttönä (todistusvaikutus) tai se voidaan jättää kokonaan vaille merkitystä. Suomessa Helsingin käräjäoikeus ja Helsingin hovioikeus ovat soveltaneet kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvaustuomioissaan kaikkia kolmea vaihtoehtoa, katsoen rikkomuspäätöksillä olevan joko oikeusvoimavaikutus⁵⁰, oikeusvoimavaikutusta lähestyvä todistusvaikutus⁵¹ tai ei mitään vaikutusta⁵².

Cogeco-ratkaisussa EUT:lle tarjoutui ensimmäisen kerran mahdollisuus käsitellä aiemman rikkomuspäätöksen merkitystä vahingonkorvauskanteelle. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin tiedusteli, onko EU-oikeuden kannalta hyväksyttävää, että kansallisessa säännöstössä rikkomustuomiolla joko ei ole mitään vaikutusta tai että se muodostaa kumottavissa olevan oletaman (todistusvaikutus), mutta sillä ei ole sitovaa vaikutusta (oikeusvoimavaikutus).⁵³ EUT kuitenkin jätti kyseisen osan ennakkoratkaisupyynnöstä tutkimatta, koska aiemman rikkomuspäätöksen antanut kansallinen tuomioistuin ei ollut todennut EU:n kilpailuoikeuden rikkomusta, vaan pelkästään kansallisen

kilpailuoikeuden rikkomuksen. EUT katsoi siten, ettei asia tältä osin liittynyt EU-oikeuteen.

On mielenkiintoista, että julkisasiamies ei pitänyt tätä esteenä antaa ratkaisuehdotusta. Julkisasiamies katsoi ratkaisuehdotuksessaan, että EU-oikeuden tehokkuusperiaate ei edellyttä sitovaa vaikutusta.⁵⁴ Toisaalta julkisasiamies esitti myös, että olisi tehokkuusperiaatteen vastaista, jos aiemmalle rikkomuspäätökselle ei annettaisi mitään vaikutusta kilpailurikkomusten kaltaisissa monimutkaisissa asioissa, joissa näytön hankkiminen voi olla vahingonkärsijöille vaikeaa.⁵⁵

Myös Suomen korkeimmalla oikeudella oli asfalttikartellin vahingonkorvausasiassa tilaisuus – ja ylimpänä kansallisena tuomioistuimena myös velvollisuus – esittää EUT:lle ennakkoratkaisukysymys rikkomuspäätöksen vaikutuksesta. Tilanne oli jotakuinkin sama kuin portugalilaisessa tuomioistuimessa, joka esitti ennakkoratkaisupyynnön, paitsi että asfalttikartelliasasiassa rikkomus perustui myös EU:n kilpailuoikeuden rikkomiseen. Siten EUT olisi ollut velvoitettu antamaan KKO:lle vastauksen, joka *Cogeco*-asiassa jäi antamatta. Näyttää siltä, että EUT tulee kuitenkin vastaamaan kysymykseen. Espanjalainen tuomioistuin on esittänyt ennakkoratkaisupyynnön, jossa näyttää olevan kysymys samanlaisesta tilanteesta kuin *Cogeco*-asiassa ja asfalttikartelliasasiassa.⁵⁶

Kaikki edellä mainitut asiat koskevat tilannetta ennen vahingonkorvausdirektiivin voimaantuloa vuoden 2016 lopussa. Direktiivissä nimittäin edellytetään, että aiemmille rikkomuspäätöksille on annettava samaa asiaa koskevassa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä sitova vaikutus.⁵⁷ Direktiivin mukaan sitovaksi tulee katsoa ”rikkomisen

⁵⁰ Helsingin käräjäoikeus, tuomio 13/64929, 28.11.2013, dnro L 09/49467, *Espoon kaupunki v. Lemminkäinen ym.*, s. 109–112; Helsingin käräjäoikeus, tuomio 14988, 31.3.2014, dnro L 07/33936, *Atoy v. Arwidson ym.*, s. 100–102; Helsingin käräjäoikeus, tuomio 19/29544, 18.6.2019, dnro L 14/54056, *Valio v. Osuuskaunta Maitokolmio*, s. 27–35.

⁵¹ Helsingin hovioikeus, tuomio 533, 31.3.2016, dnro S 14/2868, *Atoy v. Arwidson ym.*, s. 27–28.

⁵² Helsingin hovioikeus, tuomio 1449, 20.10.2016, dnro S 14/1364, *Espoon kaupunki v. Lemminkäinen ym.*, s. 71–73.

⁵³ Asia C-637/17, *Cogeco*, k. 56.

⁵⁴ Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus asiassa C-637/17, *Cogeco*, k. 94.

⁵⁵ Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus asiassa C-637/17, *Cogeco*, k. 93.

⁵⁶ Asia C-716/19, *Repsol*.

⁵⁷ Direktiivi 2014/104/EU, 9(1) artikla.

luonne ja sen aineellinen, henkilöllinen, ajallinen ja alueellinen soveltamisala”⁵⁸. Koska rikkomusten, viranomaistutkinnan ja seuraamusmaksuprosessin kesto on tyypillisesti useita vuosia, tulee menemään vielä pitkään, ennen kuin direktiiviä päästään käyttäen soveltamaan vahingonkorvausoikeudenkäynnissä. EUT:n ennakkoratkaisuilla tulee siten olemaan olennainen merkitys vielä pitkään korvauskanteissa, joihin vahingonkorvausdirektiivi ei sovellu ajallisesti.

7 Todisteiden saatavuus

Kilpailuoikeudellisille vahingonkorvauskanteille on tyypillistä osapuolten välinen informaation epäsymmetria, jossa vahingonaiheuttajalla on huomattavasti paremmat tiedot kuin vahingonkärsijällä.⁵⁹ Vahingonkärsijöiden mahdollisuudet saada todisteita käyttöönsä kuitenkin vaihtelevat runsaasti jäsenvaltioiden välillä. EUT on muutamassa ennakkoratkaisussa ottanut kantaa osapuolten oikeuteen saada käyttöönsä asiakirjoja käytettäväksi todisteina.

Ensimmäisen kerran EUT linjasi oikeutta saada todisteita käyttöönsä jo vuonna 2011 antamassaan *Pfleiderer*-ratkaisussa. Siinä kantaja halusi perehtyä kansallisen kilpailuviranomaisen hallussa oleviin asiakirjoihin, mukaan luettuna leniency-hakemukseen. Kilpailuviranomainen vastusti asiakirjapyyntöä siltä osin kuin oli kyse liikesalaisuuksista, sisäisistä asiakirjoista ja leniency-hakemuksesta.⁶⁰ Kantaja valitti kilpailuviranomaisen päätöksestä tuomioistuimeen, joka esitti EUT:lle ennakkoratkaisupyynnön siitä, onko leniency-hakemuksia sallittua luovuttaa vahingonkärsijöille. EUT katsoi, että EU-oikeudessa ei ole estettä leniency-asiakirjojen luovuttamiseen vahingonkärsijöille. Samalla EUT kuitenkin edellytti, että tällaista asiaa käsittelevän kansallisen tuomioistuimen tulee punnita keskenään

unionin oikeudella suojeltuja intressejä, yhtäältä vahingonkärsijän oikeutta korvaukseen ja toisaalta tarvetta varmistaa leniency-ohjelmien tehokas toteutuminen suojaamalla leniency-hakemuksia.⁶¹

EUT käsitteli aihetta toisen kerran vuonna 2013 antamassaan *Donau Chemie* -ratkaisussa.⁶² Asiassa oli kyse siitä, että vahingonkärsijä halusi tutustua seuraamusmaksuasian asiakirjoihin Itävallan kilpailutuomioistuimessa. Itävallan oikeuden mukaan kolmansilla osapuolilla oli kuitenkin oikeus tutustua kilpailutuomioistuimen asiakirjoihin vain, jos kaikki asian osapuolet suostuivat siihen. Rikkomusasian osapuolet vastustivat sitä, että vahingonkärsijä saisi tutustua asiakirjoihin. Vahingonkorvauskannetta käsittelevä tuomioistuin esitti ennakkoratkaisupyynnön siitä, oliko tällainen kansallisen oikeuden säännös unionin oikeuden mukainen, koska se esti vahingonkorvausasiaa käsittelevää tuomioistuinta suorittamasta sellaista intressien punnintaa, jota EUT oli edellyttänyt *Pfleiderer*-ratkaisussaan.⁶³ EUT katsoi, että tällainen kansallisen oikeuden sääntö oli unionin oikeuden vastainen, koska se esti kansallista tuomioistuinta punnitsemasta keskenään unionin oikeuteen liittyviä intressejä ja saattoi tehdä korvausoikeuden käyttämisen suhteettoman vaikeaksi.⁶⁴

Erityisesti *Pfleiderer*-ratkaisu herätti aikanaan kilpailuviranomaisissa huolta siitä, että niiden leniency-ohjelmat voisivat vaarantua, jos rikkomuksiin osalliset yhtiöt eivät enää tekisi ilmiantoja siinä pelossa, että niiden tunnustukset päätyisivät vahingonkärsijöiden käytettäväksi. Vahingonkorvausdirektiiviin otettiinkin juuri tästä syystä yksityiskohtaiset säännökset siitä, millä tavoin tuomioistuin voi määrätä kilpailuviranomaisen esittämään asiakirjoja.⁶⁵

Suomen kannalta kysymys tutustumisesta kilpailuviranomaisen aineistoon ei ole missään vaiheessa

⁵⁸ Direktiivi 2014/104/EU, johdanto-osan k. 34.

⁵⁹ Direktiivi 2014/104/EU, johdanto-osan k. 15.

⁶⁰ Asia C-360/09, *Pfleiderer*, k. 10–12.

⁶¹ Asia C-360/09, *Pfleiderer*, k. 20–32.

⁶² Asia C-536/11, *Donau Chemie*.

⁶³ Asia C-536/11, *Donau Chemie*, k. 29.

⁶⁴ Asia C-536/11, *Donau Chemie*, k. 36–39.

⁶⁵ Direktiivi 2014/104/EU, 6 artikla.

ollut kovin merkityksellinen. Kattavan viranomaisen asiakirjajulkisuuden ansiosta vahingonkärsijät saavat kilpailuviranomaisen tutkinnassa keräämän aineiston haltuunsa sen jälkeen, kun se ei enää ole ongelma rikkomusta koskevan tutkinnan kannalta. Ajatus siitä, että viranomaiselta pitäisi hakea asiakirjoja tuomioistuimen kautta, tuntuu Suomessa etäiseltä, lukuun ottamatta tilanteita, joissa osapuolilla on erimielisyys siitä, onko jokin asiakirja julkinen vai ei.

8 Oikeuspaikka

Oikeuspaikkaa koskevat ennakkoratkaisukysymykset ovat olleet lukumääräisesti yleisimpiä kilpailuoikeudellisiin vahingonkorvauskanteisiin liittyviä ennakkoratkaisuja. Niitä on annettu neljä kappaletta⁶⁶, ja yksi asia on parhaillaan vireillä⁶⁷. Tähän lienee useita syitä. Ensinnäkin unioni on antanut oikeuspaikan määräytymistä koskevan Bryssel I -asetuksen⁶⁸, jonka tulkinta kuuluu viime kädessä EUT:lle. Toiseksi kilpailurikkomukset voivat vaikuttaa markkinoihin useissa eri jäsenvaltioissa, jolloin oikeuspaikan suhteen voi olla useita vaihtoehtoja. Kolmanneksi ainakin osa kilpailurikkomuksista on luonteeltaan sellaisia, että niillä on pitkäkestoinen ja laaja-alainen vaikutus, jolloin voi olla vaikea hahmottaa, missä vahinko on aiheutunut tai ilmennyt. Neljänneksi prosessiväitteet ovat menestyessään vastaajille kätevä tapa hankkiutua eroon kanteesta tai ainakin tehdä oikeudenkäynnistä kantajille hankalampaa ja kalliimpaa.

CDC Hydrogen Peroxide -ratkaisussa oli kyseessä epätyypillinen tilanne, jossa kantajana oli yhtiö, joka oli hankkinut itselleen useiden vetyperoksidi-

kartellin asiakkaiden saatavat ja ajoi niihin liittyvää kannetta omista nimissään. Monissa asiakkaiden ja kartelli-yhtiöiden välisissä kauppasopimuksissa oli erilaisia oikeuspaikka- ja välityslausekkeitä, jotka soveltuessaan olisivat tehneet mahdolliseksi keskittää oikeudenkäynti yhteen paikkaan. Lisäksi kantaja oli pannut kanteen vireille Saksassa, mutta tehnyt sittemmin sovinnon ainoan saksalaisen vastaajayhtiön kanssa, minkä johdosta muut vastaajat kyseenalaistivat Saksan käyttämisen oikeuspaikkana.

EUT katsoi, että kantaja sai haastaa kaikki vastaajat oikeuteen Saksassa, vaikka olikin kanteen vireillepanon jälkeen tehnyt sovinnon ainoan saksalaisen vastaajan kanssa, kunhan oikeuspaikkaa ei ollut perustettu Saksaan vilpillisesti.⁶⁹ Vaihtoehtona olisi ollut haastaa kukin vastaaja erikseen oikeuteen vastaajan oman kotipaikan tuomioistuimessa tai sen paikkakunnan tuomioistuimessa, jossa kartellista on lopullisesti sovittu tai jossa ainoa kyseistä kantajaa koskeva rikkomus tapahtui.⁷⁰ Välityslausekkeista EUT totesi, ettei pysty antamaan niiden soveltumista koskevaa vastausta, koska niistä ei ole riittävästi tietoa.⁷¹

Oikeuspaikkalausekkeiden osalta EUT katsoi, että kyseessä olevan kaltaisessa tapauksessa niitä ei tullut soveltaa.⁷² Oikeuspaikkalausekkeiden tuli tulkita kattavan vain riidat, jotka perustuivat oikeuspaikkalausekkeeseen sisältävään sopimukseen. Tällä on tarkoitus estää se, että osapuoli joutuisi yllättäen sellaisen oikeuspaikkalausekkeen sitomaksi riidassa, joka ei liittynyt hänen tekemäänsä sopimukseen.⁷³ EUT perusteli tätä kahdella tapaa. Ensinnäkin kartellin aiheuttama vahinko on sopimuksen ulkopuolista vahinkoa eikä siten perus-

⁶⁶ Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*; asia C-27/17, *flyLAL*; asia C-595/17, *Apple Sales International* ja asia C-451/18, *Tibor-Trans*.

⁶⁷ Asia C-30/20, *Volvo*.

⁶⁸ Neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001, annettu 22 päivänä joulukuuta 2000, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla.

⁶⁹ Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, k. 26–33.

⁷⁰ Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, k. 38, 43–47, 51–53, 56.

⁷¹ Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, k. 58.

⁷² Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, k. 72.

⁷³ Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, k. 68.

tu oikeuspaikkalausekkeen sisältävään sopimukseen.⁷⁴ Toiseksi, jos kantaja ei tiennyt kartellista, kun se sopi oikeuspaikkalausekkeesta, kantaja ei voinut kohtuudella ennakoida kartelliin perustuvia riitoja eikä siten ole tarkoittanut sopia niiden kuuluvan oikeuspaikkalausekkeen soveltamisalaan.⁷⁵ Jos oikeuspaikkalausekkeessa kuitenkin viitataan nimenomaisesti kilpailuoikeudellisiin vahingonkorvauksiin, oikeuspaikkalauseke soveltuu.⁷⁶ Se, etteivät oikeuspaikkalausekkeet soveltuneet, oli onni kantajalle, jonka kanne olisi muuten hajautunut useisiin erillisiin oikeudenkäynteihin.⁷⁷

EUT:lla oli varsin pian tilaisuus täydentää *CDC Hydrogen Peroxide* -ratkaisua uudessa ratkaisussa, joka koski kartellin sijaan väitettyä määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä. *Apple Sales International* -ratkaisussa EUT katsoi, että toisin kuin kartellin aiheuttamaan vahinkoon perustuvissa korvauskanteissa, määräävän markkina-aseman väärinkäyttöön liittyvissä korvauskanteissa ei oikeuspaikkalausekkeen soveltamista voitu sulkea pois, vaikka lausekkeessa ei nimenomaisesti viitattaisikaan kilpailuoikeudellisiin vahingonkorvauksiin.⁷⁸ Syynä tähän oli, että SEUT 102 artiklan piiriin kuuluvissa kilpailurikkomuksissa rikkomuksen ja sopimuksen välillä oli yhteys. Siten vahingonkärsijälle ei voinut tulla yllätyksenä, että kyseiseen sopimukseen liittyviin riitoihin sovellettaisiin siihen sisältyvää oikeuspaikkalauseketta.⁷⁹ EUT teki siten selkeän eron SEUT 101 ja SEUT 102 artiklaan perustuvien vahingonkorvauskanteiden välille.

EUT täydensi *CDC Hydrogen Peroxide* -ratkaisussa antamiaan oikeusohjeita pian myös vahingon

aiheutumisaikakunnan tulkinnan osalta. EUT:n *flyLAL*-ratkaisussa oli kyse tosiseikoiltaan monimutkaisesta tilanteesta, jossa vahingon tapahtumisaikakunta oli epäselvä. EUT katsoi kyseisessä tapauksessa, että Bryssel I -asetuksen 5(3) artiklan mukaisena paikkakuntana, jossa vahinko sattui, oli pidettävä niitä markkinoita, joilla tulonmenetykseen johdettu kilpailunrajoitus vaikutti.

Melko tuoreessa *Tibor Trans* -ratkaisussa EUT tulkitsi jälleen vahingon tapahtumisaikan käsitettä. Kyseisessä tapauksessa unkarilainen kantaja ei ollut ostanut kartellisoituja tuotteita suoraan vastaajalta vaan leasing-yhtiöiden kautta. Vastaja vetosi siihen, että kartellista oli sovittu Saksassa eikä vastaaja voinut olettaa tulevansa haastetuksi oikeuteen Unkarissa myöskään siksi, ettei sen ja kantajan välillä ollut sopimusta. EUT katsoi, että vahingon tapahtumapaikkana voitiin pitää niitä markkinoita, jossa markkinahintoja oli vääristetty ja jossa vahingonkärsijä siten oli kärsinyt vahinkoa, vaikka vahingonkärsijän ja vahingonaiheuttajan välillä ei ollut sopimussuhdetta.⁸⁰

Lisäksi EUT:ssä on vireillä oikeuspaikkaa koskeva ennakkoratkaisupyynnö, jossa pyynnön esittänyt tuomioistuin pohtii, määritetäänkö EU-oikeudessa vain kansainvälinen toimivalta eli se jäsenvaltio, jonka tuomioistuimet ovat toimivaltaisia, vai myös kyseisessä jäsenvaltiossa alueellisesti toimivaltainen tuomioistuin.⁸¹

Kokonaisuutena arvioiden oikeuspaikkaa koskeva EUT:n ratkaisukäytäntö on merkittävästi selventänyt oikeuspaikan määrytymiseen liittyviä sääntöjä, jotka ovat olleet vaikeatulkintaisia tilan-

⁷⁴ Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, k. 69.

⁷⁵ Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, k. 70.

⁷⁶ Asia C-352/13, *CDC Hydrogen Peroxide*, k. 71.

⁷⁷ Suomessa Helsingin käräjäoikeus ratkaisi saman kantajan välityslausekkeitä koskevan asian samansuuntaisesti jo ennen EUT:ntuomiota. Helsingin käräjäoikeuden välituomio 36492, 4.7.2013, dnro L 11/16750, *CDC Hydrogen Peroxide Cartel Damage Claims v. Kemira*, s. 50–52.

⁷⁸ Asia C-595/17, *Apple Sales International*, k. 30.

⁷⁹ Asia C-595/17, *Apple Sales International*, k. 28–29.

⁸⁰ Asia C-451/18, *Tibor-Trans*, k. 31–34, 37.

⁸¹ Asia C-30/20, *Volvo*.

teessa, jossa kilpailurikkomuksella aiheutettu vahinko ei yleensä rajaudu selkeästi yhteen ajankohtaan ja paikkaan.

9 Lopuksi

EUT:n 20 vuoden aikana luoma oikeuskäytäntö näyttää kokonaisuutena arvioiden jossain määrin hajanaiselta, kuten voi odottaakin järjestelmässä, joka perustuu siihen, mitä ennakkoratkaisupyynnöitä kansalliset tuomioistuimet lähettävät EUT:lle. Ennakkoratkaisuja ei ole riittävän montaa, että useimmista edellä käsitellyistä aihepiireistä olisi ehtinyt muodostua varsinaisia ratkaisulinjoja, oikeuspaikkaa koskevat ratkaisut pääsevät luultavasti lähimmäs tätä.

Toisaalta EUT:n ratkaisukäytäntöä kokonaisuutena tarkastellen EUT on onnistunut selvästi luomaan kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskevan, vakiintuneen ratkaisukäytännön. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten EUT on luonut noin puolen tusinan kappaleen laajuisen ”vakioperustelujen” joukon, jonka se säännönmukaisesti esittää perusteluina, joista se voi johtaa tulkintoja uusissa ennakkoratkaisuissa.⁸² Näyttää myös siltä, että sitä mukaa kuin tätä oikeuskäytäntöä on kertynyt, EUT on aiempaa rohkeammin tehnyt sisällöllisiä tulkintoja sen sijaan että olisi vain todennut olevan jäsenvaltioiden tehtävä päättää yksityiskohtaisista säännöistä.

EUT ei kuitenkaan ole missään vaiheessa epäroinyt todeta kansallisia oikeussääntöjä unionin oikeuden vastaisiksi, jos ne näyttävät merkittävällä tavalla heikentävän mahdollisuutta käyttää oikeutta vahingonkorvaukseen kilpailuoikeuden rikkomisella aiheutetusta vahingosta. Tämä oli keskeinen teema jo EUT:n *Courage*-ratkaisussa.⁸³

EUT:n ratkaisukäytännöstä voidaan myös havaita, että se on pääosin hyvin kantajamyönteistä. EUT

on ratkaissut vain harvoja sille esitetyistä kysymyksistä kantajille haitallisella tavalla, vaikka jättääkin lopullisen, todisteiden tutkimiseen perustuvan lainsoveltamisen kansalliselle tuomioistuimelle. Näyttää selvästi siltä, että EUT on ottanut tavoitteekseen edistää oikeudellisen tulkinnan avulla kilpailuoikeuden yksityisoikeudellisen täytäntöönpanon yleistymistä EU:ssa.

EUT onkin saanut huomattavan paljon aikaan, vaikka sen ennakkoratkaisut on oikeuspaikkakysymyksiä lukuun ottamatta annettu tilanteessa, jossa EU:n tasolla ei ole ollut yksityiskohtaista sääntelyä, vaan EUT on pääosin luonut ratkaisunsa SEUT 101 ja 102 artiklojen, tehokkuusperiaatteen ja teleologisen tulkinnan avulla.

Vahingonkorvausdirektiivin voimaantulo on muuttanut tilannetta siltä osin, että osa EUT:n ratkaisuksista ei enää ole relevantteja, koska tulevaisuudessa niiden kattamista asioista on säädetty laissa. Direktiivin ajallista soveltamista koskevien sääntöjen ja kilpailuoikeudellisten vahingonkorvausjuttujen pitkän keston vuoksi EUT tulee kuitenkin vielä joitakin vuosia tulkitsemaan pääasiassa vahingonkorvausdirektiiviä edeltävää oikeustilaa. Vaikka EU direktiivin voimaantulon myötä on antanut yksityiskohtaisia sääntöjä tietyistä kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvaukseen liittyvistä seikoista, tämä ei varmasti johda ennakkoratkaisupyynnöiden vähentymiseen – päinvastoin. Kun EUT aiemmin joutui operoimaan perussopimusten ja yleisten periaatteiden varassa, vahingonkorvausdirektiivin myötä EUT saa merkittävästi lisää normimassaa, jota tulkitsemalla se voi kehittää tähän mennessä melko rajalliseksi jäänyttä ratkaisukäytäntöään. Seuraavat 20 vuotta tulevat siten näyttämään hyvin erilaisilta, kun kilpailuoikeudelliset vahingonkorvaukset jatkavat kehittymistä omaksi vahingonkorvauksen erityislajikseen.

Toni Kalliokoski

⁸² Ks. esim. asia C-435/18, *Otis II*, k. 21–26; asia C-637/17, *Cogeco*, k. 38–44; asia C-557/12, *Kone*, k. 20–26.

⁸³ Tätä taustaa vasten on yllättävää nähdä kansallisen tuomioistuimen perustelevan ratkaisuaan sillä, ettei EU-oikeuden tehokkuusperiaatteen avulla ”voida puuttua vahingonkorvausinstituution tyypillisiin perustavanlaatuisiin edellytyksiin.” Helsingin hovioikeus, tuomio 1449, 20.10.2016, dnro S 14/1364, *Espoon kaupunki v. Lemminkäinen ym.*, s. 91. Monissa EUT:n ennakkoratkaisuissa on ollut kyse juuri siitä, että EUT on niissä puuttunut kansallisen vahingonkorvausinstituution perustavanlaatuisiin edellytyksiin.